

Gyarmati Béla

Egy kitüntetés valódi története III. rész

1849 tavaszán az oktrojált (kierőszakolt, az országgyűlés megkerülésével kihirdetett) alkotmány mind magyar, mind román oldalon csalódást keltett, és ettől kezdődően Janku álláspontja közeledni kezdett a magyarokéhoz. Augusztus elejére a magyar és a román vezetés között előrehaladt tárgyalások folytak, aminek eredményeképpen *Avram Janku* a csapataival együtt átállt volna a magyar sereghez. A megkötött egyezség megvalósulására azonban már nem volt lehetőség, mert augusztus 13.-án Világosnál megtörtént a honvéd-sereg fegyverletétele.

A szabadságharc bukása a polgári lakosság számára abban a tekintetben megkönnyebbülést jelentett, hogy a császári hatalom azonnal nekilátott a fegyveres felkelők leszerelésének: *Avram Janku* csapatainak is be kellett szolgáltatni a fegyvereiket. Az Udvar ingadozott, hogy *Janku*t fenyegetéssel, vagy jutalmazással térítse-e maga mellé. A hatalom bizalma - épp *Janku*nak a korábban a magyarokkal folytatott megegyezési tárgyalásai miatt - megingott *Janku*ban, így még egy rövid ideig tartó lefogására is sor került.

A frissen trónra került *I. Ferenc József* már a magyarországi „lázongás” elfojtásának sikere előtt neki kezdett birodalma átszervezésének. 1849. októberében megjelent a császári pátens a „telekadó-ideiglen”-ről, tehát a telekkönyvi viszonyok rendezéséig ideiglenesen szánt átmeneti földadó-rendszer bevezetéséről. Ehhez Magyarországon nem volt kellő számú szakember, ezért a felállítandó bizottságokba más tartományokból vezényeltek át kellő iskolázottságú

(érettségizett) hivatalnokokat. A rendelkezés végrehajtásaként érkezhetett 1850. január 6.-án Gyulafehérvárra egy németül jól beszélő csernovici születésű, 28 esztendő, lengyel nemzetiségű nőtlen hivatalnok, *József Woyciechowski*. 1850. július elsején *Lukáts Róza* már feleségül is megye *József Woyciechowski*hoz. Az esküvőt Zalatnán tartották meg (ahol *Róza* szűkebb családja a szörnyű napok elmúltával is élt), de az esküvőt nem a templomban tartották, hanem a bányakapitányság épületében - mert ennek fedelét már rendbe tették, míg a négy zalatnai templom közül még egy sem volt használható! Az esküvő egyik tanúja a már említett *Oelberg Frigyes* volt, aki akkor már - a zalatnai vérengzések során oly tragikusan elhunyt *Anton Reinbold* utódaként - a zalatnai kohómester tisztét viselte. Az ifjú pár a férj hivatalának megfelelően beköltözött Gyulafehérvárra.

A birodalmi rendcsinálás egyik fontos eszköze a rosszak megbüntetése, ezért bizottságok küldetnek ki a kincstári vagyokban keletkezett károk felmérése és a felelősök megkeresése érdekében. Zalatnán a Kincstár óriási vagyoni kárt szenvedett, hiszen nem csak az ércvizsgálót dúlták fel és a nemesfémbevéltő hivatalban található nemesfém óriási mennyisége tűnt el, hanem minden kincstári épületet kifosztottak, feldúltak és felégették, ezen kívül elpusztultak a bánya-berendezések, az érczúzó művek és a kohók, mégpedig oly mértékig, hogy a helyreállításuk csak évek múlva fejeződött be. Zalatnára egy olyan - végtelenül lelkiismeretes - hivatalnok érkezett, aki feletteseihez és az igazsághoz

egyaránt igyekezett hűséges lenni. *Johann Nahlik* századosnak a tényeken és eskű alatt tett vallomásokra támaszkodó alapos és tárgyilagos nyomozati jelentése szerencsére hozzáférhető, így igen értékes forrásul szolgál. A Nahlik-bizottság előtt a zalatnai gyűjtogatásokról vallomást tevők neve közt szerepel Wóizikofszka Róza (azaz: Rosa Woyciechowska, született Lukáts) is. A vizsgálat 1851 nyarának végén politikai okokból félbe szakadt, de ekkorra Róza már egy éve boldog anyuka volt: 1851 júliusában megszületett a Woyciechowski-család első gyermeke - akit még hét követ majd!

A rosszak megbüntetése mellett fontos a jók jutalmazása is: 1850 decemberében az ifjú császár úgy rendelkezik, hogy a császárhoz és a szülőföldhöz való rendíthetetlen hűséget tanúsító alattvalók elismerésére civil érdemkereszt alapíttassék, négyféle fokozatban. (A polgári Érdemkereszt helytelenül szokás Ferenc József-érdemkeresztnek is nevezni, ez azonban összetéveszthető a Ferenc József-rend kitüntetésével, ami elsősorban katonai és diplomáciai érdemek elismerésére szolgált.)

Erdélyben ekkor már zajlik az igazságos telekadó kiszabásának alapjául szánt kataszteri felmérés, de a frissen földhöz jutott román parasztság lázongásba kezd és Janku vezetésével 1852-ben megtámadja a kataszteri felmérőket. Janku egyre kellemetlenebb a kormányzat számára!

Az ifjú Ferenc József 1852 nyarán a frissen pacifikált Erdélyt körbelátogató július 20.-án Erdély földjére lépett. Látogatásától a románság igen sokat várt, és mikor eredeti útitervét úgy változtatta meg, hogy az érchegységi harcok színhelyét is meglátogassa, a románságban - és Avram Jankuban - óriási reménység

éledt. A császár azonban elkerülte a fogadására a saját elképzelése szerint lázasan készülődő Jankut, akit még csak nem is engedtek a császár közelébe.

Ferenc József július 22.-én - Zalatnán is áthaladva - Gyulafehérvárra érkezett, hogy másnap részt vegyen a várban felállítandó Losenau-emlékoszlop alapköletételén. (Ez a gyulafehérvári várban 1853-ban befejezett neogótikus emlékoszlop a piski csatában elesett annak a *Ludwig von Losenau* császári ezredesnek az emlékére készült, akit Nagyenyed megtámadtatásakor hiába kértek, hogy reguláris hadsereggel siessen a város segítségére...) Az esemény fényét emelendő és az uralkodó, valamint nemzete közti megbékélést erősítendő, az ünnepélyes alapköletétel alkalmából majd' félszáz arra érdemesnek ítélt személy részesült az uralkodó által átadott kitüntetésben. A civil érdemkereszt különböző fokozatait ezúttal nem a forradalom és szabadságharc leverésében közreműködők, hanem a civilek védelmezői és a megbékélést elősegítők kapták.

Egy ilyen uralkodói jutalmazásnál a megjutalmazandók kiválasztásához több hivatali személyiség egyetértését kellett elnyerni a végülis listán maradt 49 személynek. A bécsi Staats und Hofarchivban fennmaradt a Csíkszeredán június 29.-én véglegesített előterjesztés anyaga. Valószínű, hogy a kitüntetendők névsorát a korábban végzett hatósági vizsgálatok alapján állították össze, mert több olyan nevet is találunk köztük, akik kiemelten szerepeltek a Nahlik-jelentésben. A listán külön csoportokban szerepelnek azok, akiknek a Ferenc József rend lovagkeresztjét szánták, aztán az Érdemkereszt koronás arany, arany, koronás ezüst és végül a „sima” ezüst fokozatát szánták. Sok közöttük a polgármester, a pap/lelkész/pópa,

de szép számmal szerepelnek más foglalkozások képviselői is (földész, nyergész, azaz paraszt, illetve nyeregkészítő). Mind civil, csak kettejük volt katona. Többségük nyilvánvalóan német (szász), néhány németesen írott nevű román, és magyar nevű csupán három fordul elő (bár egyikük lengyeles „álnéven”).

A kitüntetettek közt egyetlen nő szerepel, a mi Lukáts Rózánk! Az ő neve lengyelesen szerepel, mivel ekkor már Woyciechowskiné volt, azaz Rosa Woyciechowska. (Bár a felterjesztők a neveket általában németesen írták, de Róza férje után viselt új asszonynevét lengyelesen jegyezték le, ami két dolgot jelez: ő ekkor ezt a névalakot használta és a jegyzőkönyv pontosan örökítette meg.)

A névsorban Erdély különféle vidékéről származó jutalmazottak szerepelnek, de minket a zalatnai és környékbeli személyek érdekelhetnek. Koronás arany érdemkeresztben részesült Oelberg Frigyes (a kincstári javak megmentésére tett hősiességének jutalmául, aki Frigyes 1852-ben a zalatnai Kohó és Aranybevéltő Hivatal igazgatója lett). Arany érdemkeresztrel jutalmazták Rosa Wojciechowskát, azaz Lukáts Rózát a - több ember életének megmentéséért, a hivatalos Nahlik jelentés szerint: „különösen *Marillai Ignác* ellenőr neki köszönheti életét”. Zalatnához kapcsolódóan jutalmaztatott meg *Urza János* (Juon Ursu) metesdi görög nem-egyesült (ortodox) lelkész, aki a preszákai mészárlás száznál több túlélőjének menekülésében tevélegesen segített, valamint „az ezüst érdemkeresztet kapta: ...*Lukács György* sárdi földész”, aki a Juon Ursu pápa által kerített szekereken a zalatnai menekülteket szerencsésen eljuttatta Gyulafehérvárra.

Az uralkodói látogatás nem vonzotta a város, vagy a környék magyar lakosságát, így legalább remélhető volt a zavartalan lefolyás. Miután az uralkodó incidens nélkül eltávozott Gyulafehérvárról, Jankut sürgősen „kezelésbe vették”. Augusztus 17-én letartóztatták, vasba verve Gyulafehérvárra cipelték, ahol gorombán megvallatták és agyba-főbe verték. Ugyan hamarosan szélnek eresztették, de ettől kezdve rendőri felügyelet vigyázta lépteit - már elég értelmetlenül, mert Janku agya ekkorra elborult és ettől kezdve haláláig teljesen értelmetlenül kóborolt.

A bécsi udvari levéltárban máig feltehető dokumentumok szerint tehát Lukáts Róza valóban magas kitüntetést kapott Ferenc Józseftől, de nem a kiegyezés táján, hanem 1852. július 23.-án, nem Schönbrunnban, hanem Gyulafehérvárott), és nem kizárt, hogy az uralkodó valóban enkezüleg méltóztatott a kitüntetését a honleányi kebelre feltűzni. (A Woyciechowsky-házaspár amúgy járhatott Schönbrunnban, hiszen Róza asszony egyik fivére a schönbrunni kastélybeli császári patikában volt „Hoflieferant” [udvari szállító] patikus, de az nem a kitüntetés alkalma volt.) A gyémántos bross adományozása azonban igen szinte kizárt. A felterjesztésben a kitüntetettek közül ugyanis négynek a neve mellé odaírták (mintegy kiegészítőleg, feltehetőleg az uralkodó enkezével), hogy „és 100 frt”, valamint az uralkodó ráírta az előterjesztésre, hogy ezen száz forintok kifizetéséről a pénzügyminiszter intézkedjen! Róza neve mellett azonban ilyen 100 ft-os bejegyzés nincs, gyémántos brossról szóló megkülönböztetés sincs! A fantáziaszülte bross hiányát később a családi emlékezet azzal próbálta magyarázni, hogy azt „később vissza kellett adni”. Ez azonban

a kitüntetésre vonatkozó előírás félreértelmezése: a kitüntetések - a kitüntetett halála után! - valóban vissza kellett volna szolgáltatni, de az uralkodó személyes jóindulatának jeléül adományozott dolgokat (brossot, láncot stb.) sosem! Lukáts

Róza örökösei azonban a kitüntetés visszaszolgáltatását mulasztották el - szerencsére, mert így maradhatott meg az arany érdemkereszt mindmáig, erzsébetvárosi Lukáts Róza negyvennél több ma élő leszármazottjának örömére.

Bálintné Kovács Júlia

Kolozsváros olyan város, ahol dal született a híres-neves, nevezetes örmény mészárosról...

Egy közös barangolásunkon bizonyítani is próbáltam, hogy a közismert dalban megénekelt „hős” örmény volt, és most itt a Füzetek olvasóinak is bizonygatni fogom. Íme a dalszöveg:

Kolozsváros olyan város,
A kapuja kilenc záros.
Abban lakik egy **mészáros**,
Kinek neve **Virág János**.

Kordován csizma lábára,
Sárga sarkantyú van rajta,
Összeveri legény módra,
Hull a csukros szegfű róla.

Kapum előtt összeveri,
Víg szívemet keseríti,
Kapum előtt ne veregesd,
Víg szívemet ne kesergesd.

Meghót Jánosnak az apja,
Rámaradt a gazdagsága:
Hat ökörnek a kötele,
Három vasvillának nyele.

1. Az örmények egyik fő foglalkozása annakidején a mészároság volt.

(Örmény dédnagyapám is azt művelte.)
És a húsokat különleges fűszerekkel tették ízletessé.

2. A tímár mesterségen belül a kordovány elkészítésének módját csak ők ismerték.

3. A Virág név szerepel az örmény családnevek között.

Ráadásul a Kolozsvár közvetlen közelében levő Gyalu községből az 1930-ban Szamosújváron megtartott templomszentelési ünnepségre adakoztak:

Gilau - Gyalu

Ázbej Viktor, Id. Betegh Márton,
Bocsánczy Anna, Özv. Kovács Gy.-né,
Virágh Kristóf, Virágh Márton

A bizonyítást befejeztem. Aki nem hiszi, járjon utána.!!!

(Szerkesztői megjegyzés: *Szongott Kristóf* A magyarhoni örmény családok genealógiája... könyvéből: Virág, a Cshicshágián család magyar neve. Lucas Virág (Florja). Szamosújvári Házassági anyakönyv III.kötet 63.l., 1851 jan. 16. Lásd: Csicshágián, Flora, Gulin, Vártán, Várteresz, Zachariás.)